

## บทที่ 3

### ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ศึกษา

#### 3.1 ประวัติความเป็นมาของตำบลทุ่งกล้วย

ตำบลทุ่งกล้วย ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของกิ่งอำเภอภูซาง ซึ่งแยกมาจากอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อปี พ.ศ. 2539 ในยุคก่อนปี พ.ศ. 2450 ก่อนที่จะมาเป็นบ้านทุ่งกล้วยนั้น เรียกว่า หมู่บ้านค้ำะ เป็นพื้นที่ของขอมอาศัยมาก่อน ประมาณปี พ.ศ. 2400 ในสมัยนั้นพื้นที่บริเวณนี้มีสัตว์ป่าชุกชุม ต่อมาเกิดการอพยพของผู้คนเพื่อหาที่ดินทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีผู้อพยพมาจากจังหวัดน่าน ลำพูน และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาอาศัย ทำให้มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น หัน เตวิน (2545 ; ภาคผนวก) จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านทุ่งกล้วยตั้งมาได้ประมาณ 200 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านศรีสะเกตุ อำเภอนาน้อย อำเภอปัว อำเภอเชียงกลาง และอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน อีกส่วนหนึ่งมาจากกลุ่มบ้านหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน มาตั้งรกรากที่บ้านแวน บ้านธาตุ สบแวน บ้านปงหลวง ตำบลสบง และขยายมาจนถึงตำบลทุ่งกล้วย โดยกลุ่มนี้จะมีชาติพันธุ์เป็นไทลื้อ ส่วนที่อพยพมาจากลำพูน จะเป็นคนยอง คนเมืองดั้งเดิมซึ่งมีอยู่ส่วนน้อยอาศัยอยู่ประมาณ 20 ครอบครัว การอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านเพื่อหาแหล่งทำกิน เมื่อจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ไม่มีที่ทำกินเพียงพอก็จำเป็นต้องหาแหล่งทำกินใหม่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร

คำว่าทุ่งกล้วยนั้น มาจากคำว่า “โต่งกล้วย” ซึ่งคนภาคเหนือจะเรียก “ทุ่ง” เป็น “โต่ง” เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีต้นกล้วยขึ้นอยู่จำนวนมาก อยู่ในเขตการปกครองของตำบลสบง ผู้มีอายุในหมู่บ้านให้ความเห็นว่า เมื่อก่อนเรียกพื้นที่นี้ว่า “โต่งกล้วย” นานวันเข้ามีการพูดเพี้ยนจากสำเนียงเรียกของคนจากต่างถิ่นบ้างคนในพื้นที่บ้าง จึงกลายเป็นทุ่งกล้วย และมีการแยกเขตการปกครองมาเป็นตำบลทุ่งกล้วยเมื่อปี พ.ศ. 2517

ตำบลทุ่งกล้วยอยู่ห่างจากอำเภอเชียงคำประมาณ 12 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดพะเยา 118 กิโลเมตร หากเดินทางมาตามถนนหลวงสายเชียงคำ-เทิง จะมีทางแยกที่บ้านสบง เข้าสู่ถนนสายเล็กๆ ตัดไปยังหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลสบง และตำบลทุ่งกล้วยตามลำดับ เส้นทางนี้จะไปถึงบ้านฮวก ตำบลภูซาง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดแนวชายแดนไทย-ลาว ซึ่งอยู่ห่างจากตำบลทุ่งกล้วยประมาณ 30 กิโลเมตร เดิมนั้นตำบลทุ่งกล้วยขึ้นอยู่กับอำเภอเชียงคำ แต่แยก

ออกมาเป็นกิ่งอำเภอภูซางเมื่อปี พ.ศ. 2539 เป็นการแยกเฉพาะที่ทำการของกิ่งอำเภอเท่านั้น แต่ศูนย์กลางของเมือง หรือการติดต่อค้าขายส่วนใหญ่ยังอยู่ที่อำเภอเชียงคำเช่นเดิม

ชื่อของตำบลใช้ชื่อ “ตำบลทุ่งกล้วย” เพราะหมู่บ้านทุ่งกล้วยเป็นหมู่บ้านหลักของตำบล เนื่องจากมีการอพยพเข้ามาอยู่ก่อนที่จะขยายเป็นหมู่บ้านอื่นๆ ปัจจุบันบ้านทุ่งกล้วยมีอยู่ 2 หมู่บ้านด้วยกัน คือหมู่ 5 และหมู่ 4

ในอดีตหมู่บ้านทุ่งกล้วยเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่บรรพบุรุษได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัย ในยุคสมัยพ่อค้าวัวต่าง ทั้งนี้เพราะเป็นบริเวณที่ราบลุ่มมีแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับเป็นที่ทำมาหากิน ต่อมาเมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้น ชุมชนจึงได้ขยายตัวและได้มีการแบ่งแยกเป็นหมู่บ้านต่างๆ ในเวลาต่อมา

### 3.1.1 การอพยพตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าวัวต่าง

ชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอาศัยเป็นกลุ่มแรก คือกลุ่มที่มาจากจังหวัดน่าน จากการบอกเล่าของพ่อหน้อยเสน ปิ่นวงศ์ (2545) อายุ 72 ปี เล่าว่าพ่อหนานซึ่งเป็นปู่ของปู่ (ทวด) และเป็นต้นตระกูลปิ่นวงศ์ อพยพมาจากจังหวัดน่าน มาตั้งหมู่บ้านและเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านกือน้อย มากันเป็นกลุ่มเครือญาติและได้กระจายไปอยู่ในพื้นที่หลายหมู่บ้านในตำบลทุ่งกล้วยในปัจจุบัน ปู่มีอาชีพเป็นช่างตีเหล็กที่สืบทอดกันมาของตระกูล และพ่อหน้อยเสนก็ได้สืบทอดการเป็นช่างตีเหล็กมาจากปู่และพ่อหลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนาแล้วจะมีการทำมิด ทำเคียวไปขายหมู่บ้านอื่นๆ และส่งไปขายที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คนที่มีฐานะดีจะเลี้ยงวัวและทำการค้าวัวต่าง โดยเดินทางกันไปเป็นกลุ่ม นอกจากการค้าขายแล้ว ยังมีการแลกเปลี่ยน เช่น นำเอาของป่าไปแลกข้าว หรือพริก เกลือ และฝ้าย

แม่อุ้ยคำ ปิ่นวงศ์ (2545) อายุ 66 ปี ได้อพยพมาจากจังหวัดน่าน มาในกลุ่มเครือญาติ สาเหตุที่อพยพเนื่องจากจังหวัดน่านมีที่ดินทำกินจำกัด และพ่อเคยมาค้าขายวัวต่างระหว่างน่าน-เชียงคำ โดยเอาข้าวไปขายที่น่าน และนำเอาฝ้าย เกลือจากน่านมาขายที่เชียงคำ ระหว่างเดินทางได้พบว่าบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน เป็นที่ที่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัยและบุกเบิกที่ดินทำกิน พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ราบกว้างขวาง มีลำห้วยไหลผ่านและมีภูเขาล้อมรอบ ระยะแรกที่เข้ามาต้องบุกเบิกมีการหักล้างถางพงเพื่อสร้างบ้านและทำไร่ บ้านที่สร้างขึ้นในสมัยแรกเป็นฟากไม้ไผ่และมุงหญ้าคา ต้องมีการตัดไม้ซึ่งต้องใช้แรงงานหนัก แต่ก็เป็นการใช้แรงงานในกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านที่อพยพมาด้วยกัน เดิมการทำนาจจะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในกลุ่ม เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ที่เหลือก็นำไปแลกเปลี่ยนสิ่งที่เป็นอื่นๆ กับหมู่บ้านข้างเคียง ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดน่าน ในสมัยนั้นมีการค้าขายกันโดยการแลกเปลี่ยนค้าเป็นส่วนใหญ่นางเกสร ปุกคำ (2545 ; ภาคผนวก) เล่าว่า ตอนอายุ 17 - 18 ปี ได้เดินทางไปเมืองคอบ นำปลาหูกไป

แลกเปลี่ยน เพราะฝ้ายที่หมู่บ้านมีไม่เพียงพอ ไปกับกลุ่มพ่อค้าวัวต่าง จะไปกันเป็นกลุ่มใหญ่ๆ มีการติดต่อกันมาจนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง จึงได้หยุดเนื่องจากการเดินทางในสมัยนั้นลำบากมาก ประกอบกับอยู่ในช่วงภาวะสงคราม

พะเยาเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ว่างเปล่า เหมาะแก่การเพาะปลูกมากกว่าจังหวัดอื่น ในภาคเหนือ มีประชาชนจากเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน และแพร่ อพยพไปตั้งหลักแหล่งต่างๆ ปี โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2455 (ขณะนั้นพะเยายังไม่ได้แยกส่วนมาจากจังหวัดเชียงราย) มีการอพยพมากที่สุด ประมาณ 300 - 400 ครั้ง (สุทธิธิ์ ชูชาติ, 2524 : 58)

ระบบเศรษฐกิจในหมู่บ้านภาคเหนือ จัดอยู่ในการผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง (self-sufficiency) สิ่งของสำหรับอุปโภค บริโภคส่วนใหญ่หาได้ในหมู่บ้าน การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างหมู่บ้านจำกัดเฉพาะในสินค้าที่ผลิตเองไม่ได้ เช่น เกลือ เครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะ และใช้ระบบแลกเปลี่ยนของ (barter system) เป็นส่วนใหญ่ (สุทธิธิ์ ชูชาติ, 2534 : 41)

ระบบเงินตราได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในหมู่บ้านทั่วไป รวมทั้งด้านการเมือง และเศรษฐกิจหลังปี พ.ศ. 2398 ในระบบการเมืองชาวนาดองเสียดายี่เป็นเงินตราแทนสิ่งของ การใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน กำลังเข้ามามีบทบาทแทนที่ระบบแลกเปลี่ยนของ แต่ความจำเป็นในการใช้เงินตราใช้ซื้อสินค้าที่จำเป็นก็ยังมีอยู่ จากความจำเป็นดังกล่าวทำให้ชาวนาดองหันไปประกอบอาชีพอื่นๆ นอกจากการทำเกษตรเพื่อก่อให้เกิดรายได้เป็นเงิน หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวในระบบการค้าได้เกิดพ่อค้าท้องถิ่นหรือพ่อค้าวัวต่าง รับซื้อสินค้าจากหมู่บ้านไปขายยังแหล่งต่างๆ ทั้งจังหวัดพะเยา ลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน การค้าขายทำให้พ่อค้าวัวต่างร่ำรวยกว่าชาวนาดองในหมู่บ้านเดียวกัน และมีเงินซื้อปัจจัยในการผลิตมากขึ้น (สุทธิธิ์ ชูชาติ, 2524 : 56)

การพัฒนากระบวนการคมนาคมขนส่งในภาคเหนือ ที่เป็นปัจจัยสำคัญทำให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว ได้เริ่มพัฒนาจากเดินเท้าและทางเกวียนที่เชื่อมระหว่างเมืองต่างๆ ใน พ.ศ. 2457 มีทางหลวงแผ่นดิน ที่สร้างขึ้นจากทางเกวียนเชื่อมระหว่างจังหวัดเชียงราย-เชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2459 และในปีเดียวกัน ก็ได้สร้างถนนเชื่อมระหว่างจังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน การสร้างทางรถไฟได้ไปถึงจังหวัดลำปาง และในปี พ.ศ. 2464 ก็ได้สร้างเสร็จถึงจังหวัดเชียงใหม่ ในขณะที่เมืองใหญ่ๆ มีทางรถไฟ และรถยนต์เชื่อมติดต่อกันในการคมนาคมและขนส่งลำเลียงสินค้า แต่การติดต่อระหว่างหมู่บ้าน ไปยังเมืองก็ยังใช้เท้าหรือทางวัวต่างอยู่อย่างเดิม

จากประวัติศาสตร์ในการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน ทำให้เห็นว่าหมู่บ้านเกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าวัวต่าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนาดองที่ทำการค้าขายในช่วงนอกฤดูกาล แสดงให้เห็นว่า มีการทำการค้าตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านและเป็นการค้าที่กว้างขวาง ไม่ใช่เฉพาะแต่ในท้องถิ่นเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงของระบบการค้าวัวต่างในท้องถิ่น เกิดขึ้นเมื่อมีการ

สร้างทางรถไฟและถนนเข้ามาถึงหมู่บ้านต่างๆ ทำให้การค้าขายต่างเลิกไป แต่จะมีการค้าขายที่มีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ มีการค้าขายในวงกว้างมากขึ้น มีพ่อค้าเข้ามารับซื้อสินค้าถึงในหมู่บ้าน มีการผลิตเพื่อขายเพื่อเงินตรา ซึ่งจะนำไปซื้อสินค้าอื่นๆ เพื่อใช้ในการผลิต และดำรงชีวิตประจำวันมากขึ้น

### 3.1.2 ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

#### 1) ลักษณะที่ตั้ง

ตำบลทุ่งกล้วย ตั้งอยู่ภาคเหนือตอนบน อยู่ติดกับ ถนนสายสบง - ฮวก ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอยู่ห่างจากกิ่งอำเภอกุซาง 15 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 12,456 ไร่/ตารางกิโลเมตร

#### 2) ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลทุ่งกล้วย ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบเชิงเขา เป็นพื้นที่ป่าไม้สมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีแม่น้ำไหลผ่านกลางหมู่บ้าน มีปริมาณน้ำไหลตลอดทั้งปี

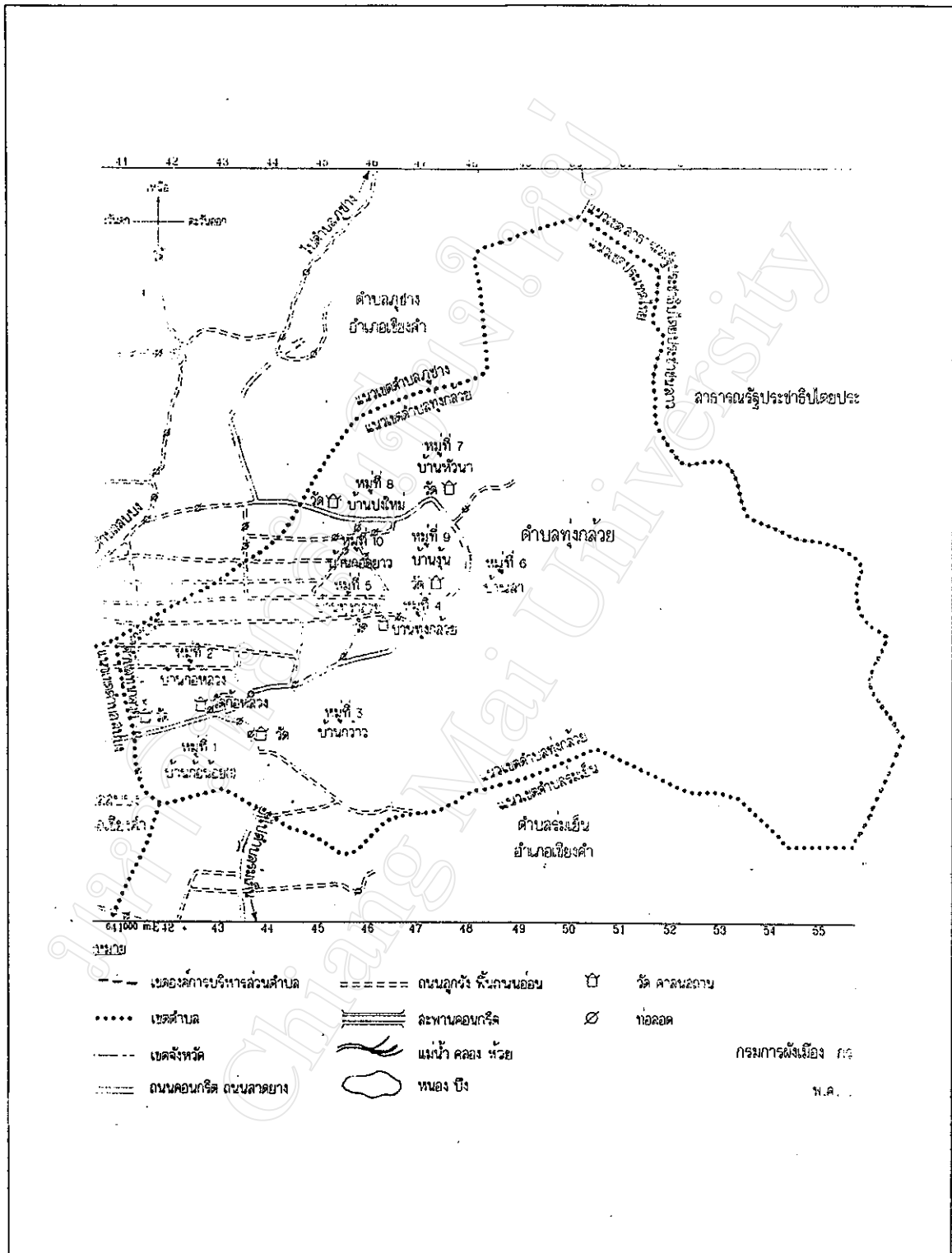
#### 3) อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	จด	ตำบลกุซาง และตำบลป่าสัก
ทิศตะวันออก	จด	ชายแดนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	จด	ตำบลสบง
ทิศใต้	จด	ตำบลร่วมเย็น อำเภอเชียงคำ

(ดูภาพที่ 1)

### 3.1.3 การแบ่งเขตการปกครอง

ตำบลทุ่งกล้วย แต่เดิมนั้นอยู่ในการปกครองของตำบลสบง ต่อมาได้แยกออกมาเป็นตำบลทุ่งกล้วย และได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้านโดยใช้พื้นที่การเกษตรและสายน้ำแบ่งเขตแต่ละหมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน 1,837 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 7,836 คน (ตารางที่ 2)



ตารางที่ 2 ข้อมูลหมู่บ้าน หลังคาเรือนและประชากรในเขตตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ชื่อบ้าน	หมู่ที่	จำนวน หลังคาเรือน	จำนวนชาย	จำนวนหญิง	จำนวน ประชากร
บ้านก้อน้อย	1	105	206	185	391
บ้านก้อหลวง	2	145	296	287	583
บ้านทุ่งกว่าว	3	139	295	305	600
บ้านทุ่งกล้วย	4	204	433	439	872
บ้านทุ่งกล้วย	5	217	478	438	916
บ้านสา	6	245	503	474	977
บ้านห้วยนา	7	112	224	218	442
บ้านปงใหม่	8	194	395	369	764
บ้านจัน	9	107	228	211	439
บ้านคอดยาว	10	75	254	257	511
บ้านก้อขาว	11	170	358	367	725
บ้านใหม่รุ่งทวี	12	114	311	307	618
รวม		7,836	3,981	3,857	7,838

ที่มา : (สถานีอนามัยตำบลทุ่งกล้วย, 2544)

### 3.1.4 ทำเนียบผู้ปกครองตำบลทุ่งกล้วย

การปกครองในตำบลทุ่งกล้วย แต่เดิมนั้นขึ้นอยู่กับในการปกครองของตำบลสบง อำเภอเชียงคำ และต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นตำบลทุ่งกล้วย มีผู้ปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 รายนามผู้ปกครองตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ลำดับที่	ชื่อผู้ปกครอง	ระยะเวลาปกครอง
1	กำนันสุทนต์ วรรณคำ	พ.ศ. 2517-พ.ศ. 2521
2	กำนันแก้วมา เขียววิ	พ.ศ. 2521-พ.ศ. 2534
3	กำนันนवल อินปัน	พ.ศ. 2534-ปัจจุบัน

ที่มา : (องค์การบริหารส่วนตำบล, 2544)

### 3.1.5 ปฏิทินงานเทศกาลประจำปี

- 1) ประเพณีปีใหม่เมือง (วันสงกรานต์) ช่วงเวลาจัด 13-15 เมษายน
- 2) ประเพณีไหว้พระธาตุนอบง ช่วงเวลาจัด วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (วันวิสาขบูชา)
- 3) ประเพณีลอยกระทง ช่วงเวลาที่จัด วันเพ็ญ เดือน 12
- 4) ประเพณีวันสำคัญทางพุทธศาสนา ช่วงเวลาจัด ตรงตามวันสำคัญทางพุทธศาสนา
- 5) ประเพณีตานก๋วยสลากภัต ช่วงเวลาจัด ตุลาคม-พฤศจิกายน
- 6) ประเพณีปีใหม่ม้ง ช่วงเวลาที่จัด ธันวาคม-มกราคม

### 3.1.6 การประกอบอาชีพและรายได้

การประกอบอาชีพหลักของชาวบ้านคือการทำนา ทำสวน โดยปลูกพืชล้มลุก อาทิเช่น พริก ถั่วลิสง ไม้ยืนต้น เช่น ลำไย มะม่วง และปัจจุบันชาวบ้านมีการปลูกไม้เศรษฐกิจ คือ ยางพารา เริ่มกรีดยางเมื่อปี 2544 เป็นต้นมา จากการทำพื้นที่บริเวณหมู่บ้านมีแหล่งน้ำที่เป็น ห้วยธรรมชาติ คือ ลำห้วยน้ำลาว มีน้ำตลอด ส่วนหนึ่งของหมู่บ้านมีพื้นที่อยู่ติดกับภูเขาแนว ชายแดนไทย-ลาว มีทรัพยากรธรรมชาติด้านป่าไม้จำนวนมากยังผลให้มีความอุดมสมบูรณ์ด้าน แหล่งน้ำ ชาวบ้านจึงได้อาศัยแหล่งน้ำนี้เพื่อการบริโภคและเพาะปลูก บางพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มจึง เหมาะกับการทำนาและการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากหมู่บ้านนี้มีอาชีพด้านการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อผลผลิตออกมา ไม่มีราคารองรับที่แน่นอนทำให้ชาวบ้านมีรายได้ที่ไม่แน่นอน จึงหันไปขาย แรงงานยังต่างจังหวัด แต่เมื่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้กลุ่มชาวบ้านกลุ่มนี้กลับคืนถิ่น มาทำการ เกษตรยังพื้นที่เดิมอีกครั้ง โดยการปลูกไม้ยางพารา ซึ่งในขณะนี้มีการส่งเสริมปลูกกันมากขึ้น ชาว บ้านอีกส่วนหนึ่งมีอาชีพรับจ้างทั่วไป และงานหัตถกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การทอผ้าของกลุ่มสตรี ในตำบลทุ่งกล้วย ส่วนที่เหลือนั้นมีอาชีพค้าขาย และรับราชการ

### 3.1.7 ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้

ชุมชนตำบลทุ่งกล้วยมีความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตกับทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต มีแหล่งน้ำ และป่าไม้ที่สำคัญๆ

ลักษณะทางกายภาพของแหล่งน้ำ ชุมชนบ้านทุ่งกล้วยมีแม่น้ำไหลผ่านที่สำคัญได้แก่

- 1) น้ำห้วยบง แยกเป็นเหมืองคว้าว ผ่านหมู่บ้านไปไหลลงตามทุ่งนา ผ่านบ้านก้อหลวง และบ้านก้อน้อย ไหลเรื่อยไปลงสู่น้ำลาว
- 2) น้ำห้วยซ่างโค้ง
- 3) ห้วยซ้าย
- 4) ห้วยไร่
- 5) ห้วยด้าง

อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง 3 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำบ้านสา อ่างเก็บน้ำห้วยซ้าย และอ่างเก็บน้ำห้วยसान และยังมีอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กอีก 4 แห่ง ชาวบ้านได้อาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในการทำการเกษตร ซึ่งสามารถใช้ได้ตลอดทั้งปี อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริโภค อุปโภค

เนื่องจากชาวบ้านมีอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นปัจจัยที่สำคัญคือแหล่งน้ำ เมื่อต้องการแหล่งน้ำจึงเท่ากับว่าต้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ไว้ให้มากเช่นกัน นายพล อินปิ่น (2545) กำนันตำบลทุ่งกล้วย เล่าว่าในอดีตที่ผ่านมามีการตัดไม้กันมากประชาชนไม่ค่อยให้ความสนใจในการดูแลรักษาป่า มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อยังชีพ ในสมัยที่มีการทำสัมปทานป่าไม้ นายพล อินปิ่น ในฐานะที่เป็นกำนัน ได้เป็นแกนนำเข้าร่วมต่อต้านพร้อมทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อป้องกันป่าไม้ให้มีการสัมปทาน ซึ่งจะต้องมีการตัดไม้เป็นจำนวนมาก การต่อต้านในครั้งนั้นประสบผลสำเร็จป่าก็ยังคงเดิมมาระยะหนึ่ง แต่ปัจจุบันป่าก็ยังถูกบุกรุกโดยนายทุน และกลุ่มชาวบ้านที่ต้องการขยายพื้นที่ทำกิน เนื่องจากอดีตชาวบ้านไม่ได้ให้ความสนใจอาชีพการเกษตรหันไปรับจ้างทำงานต่างจังหวัด แต่เมื่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ผู้คนเหล่านั้นกลับคืนสู่อชีพเกษตรกรรม ทำให้พื้นที่การเกษตรไม่เพียงพอจึงได้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ป่าใช้สอย แต่ปัจจุบันกำนันได้มีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อการดูแลรักษาป่าขึ้น มีกฎระเบียบของการใช้ป่าร่วมกัน การจะใช้ไม้จากป่าชุมชนของหมู่บ้านต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ถ้ามีการฝ่าฝืนก็จะใช้กฎหมายลงโทษ ทำให้ชาวบ้านหันมาดูแล รักษาป่ามากขึ้น ถึงแม้จะเหลือเพียงพื้นที่ป่าชุมชนน้ำห้วยบงที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีเนื้อที่ 70 กว่าไร่ โดยเป็นพื้นที่ป่า



สงวนแห่งชาติ ประกาศเมื่อปี พ.ศ. 2524 ครอบคลุมถึงพื้นที่อำเภอเชียงคำส่วนหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและร่วมกันอนุรักษ์ป่ามากขึ้น

นอกจากป่าดังกล่าวแล้ว ยังมีป่าประเภทอื่นๆ ได้แก่ หัวไร่ปลายนา ป่าไม้ริมลำห้วย ป่าชุมชนห้วย ป่ารอบอ่างเก็บน้ำ เป็นต้น และยังมีการส่งเสริมการปลูกป่าเพิ่มขึ้นอีกหลายพื้นที่ โดยเฉพาะโครงการปลูกป่าของ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ซึ่งได้ดำเนินงานโครงการในพื้นที่บ้านปางใหม่ บ้านห้วยนา และบ้านสา สนับสนุนชาวบ้านให้ปลูกป่าโดยมีกิจกรรมการรวมกลุ่มที่ก่อให้เกิดรายได้จากป่าชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านช่วยเหลือตนเอง และตำบลทุ่งกล้วยยังมีป่าไม้เศรษฐกิจ จากการที่รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ประชาชนได้ปลูกป่าในพื้นที่ของตนเอง จึงเกิดเป็นป่าของชาวบ้าน ได้แก่ ป่าสวนสัก ป่ายางพารา ซึ่งกำลังเป็นพื้นที่ที่ปลูกยางพาราจำนวนมากในจังหวัดพะเยา

ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนตำบลทุ่งกล้วย นับเป็นศักยภาพของชุมชนเองที่เกิดความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรเหล่านี้ในการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถให้ใช้ได้จนถึงรุ่นลูก รุ่นหลานต่อไป ดังนั้นชาวบ้านตำบลทุ่งกล้วยจึงต้องร่วมกันหาแนวทางที่จะทำนุบำรุงรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรอันมีค่าเหล่านี้ไว้ให้ยั่งยืนต่อไป

### 3.2 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าไทลื้อตำบลทุ่งกล้วย

การทอผ้าของสตรีบ้านทุ่งกล้วย มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาจาก ย่า ยาย แม่ ลูก หลาน หลาน ตามลำดับ เด็กผู้หญิงเมื่อเริ่มเข้าสู่อายุ 10-11 ปี ก็จะทำผ้าเป็นกันทุกคน และมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตผ้าทอ ในสมัยก่อนที่ผู้คนเริ่มอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ มีการทอโดยใช้กี่พื้นเมือง ใช้ดินแห้งเป็นไม้ทำก๊อ โดยมีพ่ออยู่เนตรวรรณคำ เป็นคนสร้างก๊อพื้นเมือง โดยนำเอาฟืมมาจากสิบสองปันนา เพราะสมัยก่อนเป็นยุคพ่อค้าวัวต่าง มีการนำสินค้าไปแลกเปลี่ยนกัน ตั้งแต่เมืองคอบ เจียงฮ่อน หลวงพระบาง และสิบสองปันนา สาเหตุที่ต้องนำฟืมมาจากสิบสองปันนา เนื่องจากสมัยก่อนนั้นขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่การทอผ้าต้องใช้เวลาานาน ฟืมที่เคยใช้ทอผ้ามีหน้าแคบ เมื่อไปเห็นการทอผ้าของไทลื้อทางสิบสองปันนามีหน้ากว้างมากกว่า จึงคิดนำเอาฟืมมาให้กับกลุ่มสตรีในหมู่บ้านรวมทั้งสวดลายไทลื้อ แต่ลายไทลื้อจะนำเอามาทอในยุคหลังมากกว่า โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากพี่น้องไทลื้อตำบลห้วยวน ตำบลเชียงบาน ตำบลน้ำแวน ตำบลสบง และตำบลภูซาง นายหันเตวิน (2545 ; ภาคผนวก) ในสมัยนั้นมีการค้าขายโดยการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะฝ้ายที่เมืองคอบจะมีจำนวนมาก ฝ้ายในหมู่บ้านมีไม่เพียงพอจึงต้องเดินทางไปเอาฝ้ายจากเมืองคอบ จนถึง

สงครามโลกครั้งที่สองจึงได้หยุดติดต่อกัน ทำให้เกิดการขาดแคลนฝ้ายไประยะหนึ่ง จึงมีการปลูกฝ้ายเพิ่มขึ้น และส่วนที่ไม่ปลูกฝ้ายเองก็ต้องซื้อฝ้ายจากบ้านห่อวน บ้านแวน ซึ่งก็ได้มีการทอผ้ากันมาตลอด แต่เป็นการทอในครัวเรือนของตนเองเพื่อไว้ใช้เอง ไม่มีการรวมกลุ่ม ต่อมาผู้นำชุมชนเริ่มที่มีการผลักดันให้มีการทอผ้ากันอย่างจริงจัง จึงได้สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มกันขึ้น เป็นกลุ่มทอผ้าไทลื้อตำบลทุ่งกล้วย

กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งกล้วยมีการรวมกลุ่มกันทอผ้าช่วงปี 2526 มีสมาชิกจำนวน 15 คน โดยทอที่พื้นเมือง แต่เนื่องจากไม่มีตลาดรองรับที่แน่นอน ประกอบกับขาดการบริหารจัดการกลุ่ม จึงทำให้กลุ่มทอผ้าล้มเลิกสลายไปต่างคนต่างทอกันเองที่บ้าน

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ 2531 อำเภอเชียงคำ (ในสมัยนั้นยังไม่ได้แยกเป็นกิ่งอำเภอภูซาง) ได้จัดให้ผู้ใหญ่บ้านเดินทางไปอบรม ณ วิทยาลัยการปกครอง กรุงเทพฯ การอบรมครั้งนั้นยังได้ไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับอุตสาหกรรมครัวเรือนของชุมชนคือการทอผ้า ซึ่งทำให้ นายนวล อินปัน (2545) ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้น ได้เกิดแนวคิดที่จะส่งเสริมการทอผ้าของกลุ่มสตรีที่ว่างงาน จึงได้เกิดการรวมกลุ่มกันอีกครั้ง และมีการพัฒนา ปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากกว่าที่ผ่านมา ให้เป็นที่ต้องการของตลาดต่างๆ ไป และที่สำคัญที่สุด การศึกษาดูงานในครั้งนั้นได้เห็นแบบอย่างการทอผ้าจากที่กระตุก ซึ่งสามารถทอผ้าได้รวดเร็วกว่าที่พื้นเมือง ดังนั้น จึงได้นำแนวความคิดดังกล่าว มาประชุมสมาชิกภายในหมู่บ้านซึ่งทุกคนเห็นชอบที่จะดำเนินการโครงการดังกล่าว จึงได้ขอรับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยส่งช่างที่กระตุกมาสอนให้กับชาวบ้าน ในที่ประชุมกลุ่มแม่บ้าน ได้มีมติให้ร่วมกันนำไม้ทอที่ขึ้นมารั้งแรก 7 หลัง โดยมีนายสุชิน ศิลชัย เป็นวิทยากรสอนทำที่กระตุก เมื่อสอนเสร็จแล้วก็จำเป็นต้องสอนทอผ้า ทางกลุ่มผ้าทอไทลื้อจึงได้ขอรับการสนับสนุนผู้สอนทอผ้า โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้ส่ง นายวิเชียร เสนาธรรม มาเป็นวิทยากรทอผ้า มีผู้เข้ารับการอบรม 22 คน หลังจากนั้นชาวบ้านได้ให้ความสนใจต่ออาชีพเสริมทอผ้าเพิ่มมากขึ้น ทางกลุ่มผ้าทอไทลื้อ ก็ได้ของบประมาณเพื่อขยายก็ให้เพียงพอกับความต้องการของชาวบ้าน หน่วยงานพัฒนาชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญจึงได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมเป็นเงิน 80,000 บาท แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการเนื่องจากสมาชิกของกลุ่มผ้าทอมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ต่อมาได้ร่วมกันขยายเพิ่มก็เงิน 90 หลัง โดยมีหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุนงบประมาณ เช่น งบประมาณศูนย์ทอผ้าจาก ส.ส. ลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ เงินงบประมาณ 250,000 บาท การบริจาคโดยชาวบ้านเอง และอีกหลายหน่วยงานสนับสนุน เพื่อจัดหาที่ดินสร้างโรงทอผ้า เป็นเงิน 65,000 บาท ซึ่งเงินจำนวนดังกล่าวก็ยังไม่เพียงพอ จึงได้ขอยืมเงินจากศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ เขตพะเยา เป็นเงิน 40,000 บาท เข้ามาสนับสนุน มีอาคารโรงทอผ้าแบบถาวรขึ้นมา 1 หลัง ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินการทอผ้ามาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งได้ขยาย

เครือข่ายไปยังกลุ่มทอผ้าหมู่บ้านสา หมู่บ้านห้วยนา หมู่บ้านบึงใหม่ บ้านกือหลวง และบ้านทุ่งกล้วย หมู่ที่ 4 ซึ่งหยุดการรวมกลุ่มทอผ้ากลับมาฟื้นฟูการทอผ้าอีกครั้งหนึ่ง โดยมีนางเปลี่ยน ดิจิตร ประธานกลุ่มทอผ้าไทลื้อ เข้าไปถ่ายทอดการทอผ้าให้กับผู้ที่สนใจทอผ้า โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพะเยา

### 3.2.1 การรวมกลุ่มทอผ้าของชาวบ้าน

จากการศึกษากลุ่มทอผ้าไทลื้อตำบลทุ่งกล้วย ทำให้ทราบว่า การพัฒนากระบวนการขายผ้าทอพื้นบ้านของชาวบ้านส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมการทอ ในลักษณะที่ต้องการหาความรู้ หาวีธีการ และเทคนิคใหม่ๆ ในการทอผ้า เพื่อหาวิธีการเทคนิคกระบวนการทอผ้าซึ่งกันและกัน อีกทั้งต้องการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ จากการศึกษาในตำบลทุ่งกล้วย เมื่อมีการตั้งกลุ่มกันขึ้นมาในปี พ.ศ. 2526 หลังจากที่ได้รับการถ่ายทอดการทอผ้าซึ่งจะทอกันเองในแต่ละครัวเรือนมาจากบรรพบุรุษมาตั้งแต่ดั้งเดิม เพื่อต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้านให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของตลาด แต่เนื่องจากขาดระบบการจัดการกลุ่มที่ดี ขาดผู้นำกลุ่ม ประกอบกับต่างคนต่างทำกันเอง จากความเคยชินที่ทำในแต่ละครัวเรือนมาก่อน อีกทั้งขาดการสนับสนุนจากผู้นำในชุมชน ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้กลุ่มแตกสลายไป

ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 มีการรวมกลุ่มกันขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันเองของสตรีทอผ้าที่ต้องการรวมกลุ่มทอผ้าให้เป็นระบบมากขึ้น โดยมีนางเปลี่ยน ดิจิตร เป็นประธานกลุ่ม ประกอบกับการรวมกลุ่มครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำในชุมชน มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนงานทอผ้าแต่ก็จะเป็นครั้งคราวไม่ต่อเนื่องก็ตาม แต่เนื่องจากได้ผู้นำที่เข้มแข็งประกอบกับมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นที่ปรึกษา เข้ามาสนับสนุนและผลักดันอย่างต่อเนื่อง กลุ่มผ้าทอไทลื้อจึงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบันและมีการขยายเครือข่ายไปยังหมู่บ้านต่างๆ จำนวน 6 หมู่บ้าน ในขณะนี้จำนวนสมาชิกของกลุ่มทอผ้าไทลื้อตำบลทุ่งกล้วย สามารถแยกเป็นหมู่บ้านต่างๆ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 จำนวนสมาชิกกลุ่มผ้าทอไทลื้อตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

กลุ่ม	จำนวนสมาชิก
กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งกล้วย หมู่ที่ 4	40
กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งกล้วย หมู่ที่ 5	86
กลุ่มทอผ้าบ้านสา	35
กลุ่มทอผ้าบ้านห้วยนา	15
กลุ่มทอผ้าบ้านปงใหม่	40
กลุ่มทอผ้าบ้านก้อหลวง	10

การดำเนินงานของกลุ่มนั้นไม่ค่อยจะเป็นแบบแผนมากนัก จะเป็นลักษณะต่างถ้อยทีซึ่งกันและกัน คือใครที่ทอผ้าเสร็จจะขายเองหรือนำมาให้กลุ่มขายก็ได้ แต่ทางกลุ่มจะหักรายได้ไว้เป็นเงินกลุ่มเพื่อการดำเนินกิจกรรมจำนวน 5 - 10 บาทต่อหนึ่งผืน กรณีที่มีการสั่งผ้าทอจำนวนมากก็จะมีการแบ่งปันให้สมาชิกภายในกลุ่ม ให้มีรายได้กันทุกคน ส่วนการทอผ้าต่างคนต่างทำดำเนินงานส่วนตนเองจะทำที่บ้านหรือทอใน โรงทอผ้าของกลุ่มก็ได้ไม่มีการบังคับ แต่ถ้ามีปัญหาขัดข้องในกระบวนการทอผ้า ก็จะไปขอคำแนะนำและปรึกษาคคนในกลุ่ม ในการรวมกลุ่มต่างคนก็จะทำงานของตนเองมาพร้อมทั้งดูแบบอย่างของคนในกลุ่มไปด้วย โดยมีผู้รู้เป็นครูผู้สอนหรือแนะนำ

ในปี พ.ศ. 2543 องค์กรพัฒนาเอกชนโดยศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนชาติเชียงใหม่เขตพะเยา ซึ่งมีอาสาสมัครเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อม จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้เข้าไปส่งเสริมให้เกิดการทอผ้าฝ้ายทอมือจากสิริธรรมชาติ โดยได้ประสานไปยังโครงการฝ้ายแกมใหม่ จากสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้เข้ามาส่งเสริมกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น ส่งเสริมการปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองเพื่อที่จะได้นำมาผลิตฝ้ายในชุมชนเองไม่ต้องเดินทางไปซื้อฝ้ายจากที่อื่น ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการผลิตฝ้าย อีกทั้งได้เส้นฝ้ายที่มีคุณภาพที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนเอง

ดังนั้น จึงได้มีการตั้งกองทุนฝ้ายแกมใหม่ขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนฝ้ายจำนวน 40,000 บาท เพื่อนำฝ้ายมาให้สมาชิกกลุ่มได้ย้อมหมუნเวียนไปทอและจำหน่ายก่อน หลังจากนั้นจึงจะนำเงินมาใช้คืนให้กับกองทุน ปัจจุบันในส่วนผ้าฝ้ายทอมือจากสิริธรรมชาติ มีนางเสาว์ กันคำ เป็นประธานกลุ่ม ซึ่งกลุ่มนี้ก็ยังคงอยู่ภายใต้กลุ่มผ้าทอไทลื้อเช่นเดิม เพียงแต่แยกการบริหารจัดการ

ด้านเงินทุนหมุนเวียนของฝ่ายเท่านั้น สมาชิกก็ยังเป็นกลุ่มเดิมที่เคยทอผ้าในกลุ่มผ้าทอไทลื้อตำบลทุ่งกล้วย จากการเสริมสร้างประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง นอกจากโครงการฝ่ายแกมใหม่ และศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ เขตพะเยา ให้ทุนสนับสนุนแก่กลุ่มทอผ้าอ้อมสิทธรรมาชาติแล้ว ยังมีการติดตามดูแลผลงานอย่างใกล้ชิด มีการติดตามประเมินผลงานและจัดกิจกรรมพัฒนากลุ่มให้อย่างต่อเนื่อง รับฟังปัญหาจากกลุ่มและร่วมมือแก้ไขหรือเสนอกิจกรรม เพื่อพัฒนากลุ่มให้สามารถแก้ไขปัญหาในการทำงานให้กลุ่มอย่างสม่ำเสมอ ดังจะเห็นจากการดำเนินงานของโครงการฝ่ายแกมใหม่ เช่น การจัดประสบการณ์ด้านการตลาด การแสดงนิทรรศการผ้าฝ้ายทอมือจากเครือข่าย 17 จังหวัดภาคเหนือในงานหอศิลป์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นประจำทุกปี เพื่อแสดงผลงานผ้าทอของกลุ่มทอผ้าแต่ละจังหวัด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และจำหน่ายให้กับประชาชนทั่วไป

จากข้อมูลดังกล่าว จะพบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทต่อการดำเนินงานของกลุ่มและกำกับไปในทิศทางที่องค์กรเห็นว่าเหมาะสม นอกจากวิธีการและแนวคิดการทำงานที่กระทำต่อกลุ่มทอผ้าแล้ว โครงการฝ่ายแกมใหม่ยังมีแนวทางการพัฒนาให้การทำงานของกลุ่มเป็นไปตามกำลังและขีดความสามารถของสมาชิกกลุ่ม โดยมีเป้าหมายที่จะให้กลุ่มยืนหยัดด้วยตัวเอง ดังจะเห็นได้ว่า โครงการฝ่ายแกมใหม่ไม่ได้ให้เงินเข้าไปช่วยในกลุ่ม แต่จะสนับสนุนกลุ่มทอผ้าในด้านการให้ความรู้ ความคิด และประสบการณ์ด้วยการจัดอบรม สนับสนุนฝ่ายโดยจัดตั้งเป็นกองทุนฝ่าย พาไปทัศนศึกษาดูงานมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลให้ความเห็น รับฟังปัญหาแล้วนำมาพิจารณาหาแนวทางช่วยเหลืออย่างจริงจัง

### 3.2.2 การจัดองค์กรการผลิต : การบริหารจัดการกลุ่ม

ระดับกลุ่ม โครงสร้างและการจัดการกลุ่ม มีการจัดโครงสร้างและระบบการบริหารจัดการอย่างหลวมๆ ให้ความสำคัญกับผู้นำเพื่อที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ในด้านการเป็นเจ้าของกิจกรรม การดำเนินการด้านต่างๆ และการจัดสรรผลประโยชน์แก่สมาชิก

เงินทุน สำหรับจัดหาเครื่องมือ วัสดุดิบ และเงินทุนหมุนเวียนที่มีมาในหลายลักษณะ ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

สวัสดิการ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นแรงจูงใจในการสร้างความเข้มแข็งแก่กลุ่มและชุมชน ซึ่งได้แก่ การออมทรัพย์ การให้บริการกู้ยืมเพื่อการลงทุน เป็นต้น

ระดับเครือข่าย มีการทำงานที่เชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานในช่วงต่อไป คือ เครือข่ายภายในกลุ่ม ชุมชน หรือระหว่างกลุ่มชุมชนอื่นๆ

### 3.2.3 บทบาทและการเข้ามาขององค์กรพัฒนาเอกชน

ชาวบ้านตำบลทุ่งกล้วยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจน เนื่องจากสมัยก่อนที่มีการอพยพโยกย้าย ไม่ได้มีการจับจองที่ดินไว้มาก เนื่องจากการบุกเบิกพื้นที่ทำกินในสมัยแรกยังเป็นป่ามีคนเจ็บป่วยและล้มตายกันมาก ทำให้ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีผีในป่า ทำให้เกิดการเจ็บป่วยล้มตายและกลัวที่จะบุกเบิกที่ดิน ส่วนคนที่มาทีหลังที่สามารถจับจองที่ดินไว้ได้มากกว่า เนื่องจากมีการไหว้ผีทำให้ไม่มีการเจ็บป่วยล้มตาย จากปัญหาไม่มีที่ดินทำกินและปัญหาตกเขียวข้าวทำให้ชาวบ้านยากจนมีข้าวไม่พอกิน กลายเป็นปัญหาของชุมชน ผนวกกับหมู่บ้านเข้าสู่ระบบทุนโดยอาศัยโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ ทำให้ชาวบ้านมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น และความจำเป็นต้องใช้เงินสดมีมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องทำงานหนักขึ้น ก็ยังไม่เพียงพอกับค่าครองชีพ จึงได้กู้ยืมเงินจากสหกรณ์นิคม และธนาคารเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) การเป็นหนี้สินจากการกู้ยืมเพื่อลงทุนการผลิตผ่านการให้สินเชื่อของรัฐ ทำให้ชาวบ้านเข้าสู่วัฏจักรของหนี้สิน เนื่องจากไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ ชาวบ้านใช้วิธีการหมุนเวียนด้วยการกู้ยืมใหม่เพื่อนำมาชำระหนี้เก่าหรือกู้ยืมจากแห่งหนึ่งมาใช้หนี้อีกแห่งหนึ่ง ทำให้เสียดอกเบี้ยเพิ่มและเป็นหนี้เพิ่มขึ้นทุกปี สุดท้ายก็ขายที่นาให้กับคนที่มีความเงินในหมู่บ้าน เมื่อไม่มีที่ดินทำกิน ต้องเช่าที่นาจากคนในหมู่บ้านอื่นโดยเสียค่าเช่าครึ่งหนึ่งของผลผลิต และการกู้ยืมข้าวจากเจ้าของนาเพื่อบริโภคในระหว่างฤดูทำนา ในอัตราดอกเบี้ย 10 หาบ ต้องใช้คืน 20 หาบ เพราะถูกหักเป็นค่าเช่านาและค่าข้าวที่ยืมไปก่อนพร้อมดอกเบี้ย ทำให้ไม่มีข้าวเหลือหลังเก็บเกี่ยว ประกอบกับประสบภาวะปัญหาข้าวยากหามาแพง เกิดความแห้งแล้งเป็นอย่างมากในปี พ.ศ. 2520 ชาวบ้านขาดแคลนข้าวบริโภค นายนวล อินปิ่น (2545) เล่าว่าถ้าหากเป็นเช่นนี้ต่อไปทรัพยากรข้าวในหมู่บ้านต้องออกไปจากหมู่บ้านจากการขายเขียว ซึ่งจะส่งผลทำให้ไม่เกิดการพัฒนาหมู่บ้านได้ กำนันนวล อินปิ่น จึงได้ติดต่อแพทย์ประจำตำบลซึ่งนับถือศาสนาคาทอลิก ซึ่งจะประจำอยู่ที่ในตำบลเออเชียงคำ (ในสมัยนั้น) หลังจากนั้นศูนย์สังคมพัฒนาซึ่งเป็นหน่วยงานพัฒนาเอกชนของศาสนาคาทอลิก ได้เข้ามาสนับสนุนให้ทุนช่วยเหลือโดยการตั้งกลุ่มข้าวขึ้น เพื่อแก้ปัญหาข้าวไม่พอกินในหมู่บ้านทุ่งกล้วยมาเป็นเป็นทุนในครั้งแรก โดยรวบรวมผู้ที่มีข้าวไม่พอกินมาเป็นสมาชิก ร่วมกันออกเงินเพื่อสร้างยุ้งข้าว และนำข้าวส่วนหนึ่งมาสมทบเพื่อตั้งกลุ่มข้าว หน่วยงานศูนย์สังคมพัฒนาได้เข้ามาติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่ม โดยศูนย์สังคมพัฒนามีเงื่อนไขว่า จะต้องส่งข้าวคืนที่ได้มาเป็นทุนเริ่มแรกในการก่อตั้งกลุ่มด้วยการขายให้กับกลุ่มใหม่ที่มีความขาดแคลนต่อไป โดยตกลงให้คนจนกู้ยืมก่อน กลุ่มข้าวจะเปิดให้กู้ยืมข้าวปีละ 1 ครั้งก่อนฤดูการทำนา และนำข้าวมาส่งคืนหลังการเก็บเกี่ยวในอัตราดอกเบี้ย 10 ถึง 12 ถึง ดอกเบี้ยที่ได้จากการส่งคืนนำเข้าเป็นกองกลางของกลุ่มเพื่อหมุนเวียนกันในกลุ่มต่อไป และในปี 2521 ได้ขยายกลุ่มไปยังบ้านก้อน้อย

ต่อมาใน พ.ศ. 2535 เกิดภัยแล้งในเขตอำเภอเชียงคำและในเขตพะเยา กลุ่มชาวบ้านที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายของหน่วยงานศูนย์สังคมพัฒนาในเขตเชียงคำ ซึ่งจัดทอดผ้าป่าข้าวให้กับกลุ่มที่ขาดแคลนทุกปี ได้ตกลงจัดทอดผ้าป่าข้าวให้กับกลุ่มบ้านทุ่งกล้วย ทำให้ได้ส่วนสมทบเป็นข้าวและเงินจำนวนหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านได้แบ่งเป็นสามส่วน คือ ให้กับกลุ่มข้าว วัด และโรงเรียน จากการทอดผ้าป่าข้าวครั้งนี้ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมผ่านการทำบุญ ทำให้ข้าวซึ่งเป็นปัจจัยของการทำบุญในครั้งนี้ไม่ได้เป็นของสมาชิกกลุ่มข้าวอีกต่อไป แต่จะเป็นของทุกคนในชุมชน และทุกคนในชุมชนสามารถยืมได้ นอกจากนี้ ยังทำให้ชาวบ้านที่ไม่เข้ามาเป็นสมาชิกในครั้งแรกเพราะกลัวว่าจะถูกดึงเข้าศาสนาคริสต์ เพราะหน่วยงานที่มาช่วยเป็นหน่วยงานคริสต์ก็ได้มาเข้าร่วมด้วยเนื่องจากเห็นว่า การทอดผ้าป่าข้าวเป็นการทำบุญตามประเพณีของศาสนาพุทธ (อริยาเสวตามร์, 2542 : 54 - 56) ศูนย์สังคมพัฒนาได้มีการจัดการทอดผ้าป่าข้าวเพื่อเป็นกองทุนในการช่วยเหลือชาวบ้านในพื้นที่เขตเชียงคำด้วยกัน 5 ครั้ง โดยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2521 มีการจัดเป็นผ้าป่า (เงินสด) กองทุนให้กับกลุ่มข้าวจากกลุ่มเครือข่ายการทำงานของศูนย์สังคมพัฒนาที่บ้านทุ่งกล้วย ตำบลทุ่งกล้วย ปี พ.ศ. 2535 จัดเป็นผ้าป่าข้าวที่บ้านทุ่งกล้วย ตำบลทุ่งกล้วย ปี พ.ศ. 2537 จัดขึ้นที่บ้านก้อน้อย ตำบลทุ่งกล้วย ปี พ.ศ. 2539 จัดที่บ้านม่วงชุม ตำบลป่าสัก และครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2540 จัดขึ้นที่บ้านปงใหม่ ตำบลทุ่งกล้วย

นอกจากการแก้ปัญหาข้าวไม่พอกิน ด้วยการตั้งกลุ่มข้าวแล้ว เงินที่ได้รับจากการทอดผ้าป่าข้าว ได้นำมาตั้งเป็นกองทุนหรือใช้หนี้ และจัดเป็นกองทุนการศึกษาสำหรับเยาวชน เนื่องจากมีความคิดว่าการทำงานกับพ่อแม่อย่างเดียวไม่พอต้องทำงานกับลูกด้วย การส่งเยาวชนหญิงจากหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่นในเขตอำเภอเชียงคำไปเข้าอบรมตัดเย็บเสื้อผ้า เพราะเห็นว่าในปัจจุบันเยาวชนมีการอพยพไปขายแรงงานเป็นจำนวนมาก หากไม่มีความรู้ก็จะต้องไปทำงานเป็นกรรมกรหรือขายบริการทางเพศในเมือง โดยเฉพาะสตรี และยังได้ร่วมกันรณรงค์หาทุนสำหรับช่วยเหลือแม่มีและเด็กกำพร้าจากโรคเอดส์ด้วย ชุมชนยังได้ร่วมกับศูนย์สังคมพัฒนาได้จัดตั้งสถาบันการเงินของชุมชน ซึ่งสนับสนุนให้เป็นองค์กรของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินสำหรับใช้จ่ายเมื่อจำเป็น เช่น ป่วย ตาย หรือการศึกษาสำหรับลูก เนื่องจากชาวบ้านต้องกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 - 10 ต่อเดือน เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินฉุกเฉิน เนื่องจากไม่มีเงินออม กองทุนนี้จึงจัดตั้งขึ้นมาจากการทอดผ้าป่าของทุกหมู่บ้านในเครือข่ายการทำงานของศูนย์สังคมพัฒนา เพื่อให้กู้ยืมเงินเมื่อจำเป็น ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน โดยดอกเบี้ยจะใช้เป็นทุนหมุนเวียนของกลุ่มในเขตการทำงานของหน่วยงานศูนย์สังคมพัฒนาต่อไป

แม้ว่าการแก้ปัญหาดอกเขียวข้าวหมดไป แต่ปัญหาหลักของชาวบ้านในปัจจุบันคือการขาดแคลนเงินสำหรับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การชำระหนี้ และการศึกษาสำหรับลูก

หลาน แม้ว่ารัฐจะเข้ามาสนับสนุนการให้สินเชื่อก็ตามแต่ กลับเป็นสาเหตุสำคัญให้ชาวบ้านต้องใช้เงินสดมากขึ้น เนื่องจากบริโภคระแสนิยมที่เข้ามาในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้เริ่มมีการนำปัจจัยที่ได้จากพิธีกรรมผ้าป่าข้าวเปลี่ยนมาเป็นการจัดตั้งกองทุน เพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะหน้าของการขาดแคลนเงินสด เช่น การสนับสนุนเงินทุนในการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไทลื้อตำบลทุ่งกล้วย เป็นต้น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่  
Chiang Mai University